

ESL treenerite koolitusseminar, Tehvandi 7. mai 2022

Sporditreenerite professionaalne eetika

Joe Noormets

spordisotsioloogia teenekas lektor

Tallinna Ülikool

7. mai 2022

2

Moraal ja väärtused

- Mõelge sellele sportlase avaldusele ja tooge esile moraal ja väärtused:

"Ma arvan, et sportlasena on oluline treenida ja võistelda viisil, mis aitaks mul võistlustel võita. Kuigi osa minu valikutest ega käitumisest ei pruugi olla reeglitepärane ja moraalselt vastuvõetav, suudan alati oma tegevust enda jaoks õigustada."

- Peamine mõte on selles näites see, et väärtused on isiklikud (see, mida me peame oluliseks), samas kui moraal ei otsusta ega määratle me ise. Moraal on kultuurilised või ühiskondlikud ootused. Kuigi sportlane tunneb, et tema väärtushinnangute järgi on tema käitumine õigustatud, ei pruugi see olla spordialal ega ühiskonnas moraalselt vastuvõetav.
- Milline võiks olla siin treeneri reageering. Kas treener toetaks sellist käitumist, kui see tooks soovitud tulemusi või prooviks ta muuta sportlase väärtushinnanguid? Mida teeksite selles olukorras teie treenerina?

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 3

Teemad

- **Mõisted ja nende sisu**
 - spordi väärtused
 - väärtused, normid, moraal, eetika
 - professionaalne
- **Treeneritöö kui usaldusel põhinev kutse**
- **Eetilised juhised treeneritööks**
 - Juhendid ja koodeksid
- **Treeneri roll ja väärtused**
- **Treeneri küsimused endale**

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 4

Spordi väärtused

- **Institutsiooniliselt võib spordi struktureerivateks väärtusteks määratleda järgmisi põhimõtteid: sportlikkus, aus mäng, reeglite järgimine, tippaseme poole püüdlemine, sooritus ja saavutused, pingutuse rõõm, võrdsed võimalused, vastastikune austus.**
- **Vaatamata nendele väärtustele, mida spordiga potentsiaalselt seostatakse, on sport siiski suuresti neutraalne, sest...**

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 5

Spordi neutraalsus

- see võib edendada eetilisi väärtusi... või vastupidi.
- see võib soodustada positiivse minapildi kujunemist ja austust teiste vastu... või vastupidi.
- see võib tugevdada kogukonda... või vastupidi.
- see võib toetada sotsialiseerumist, uute sõprussidemete tekkimist ja nende tugevdamist, tugevdada tervislikke eluviise ning stimuleerida kogukonna osalust ja sotsiaalset ühtekuuluvust või... vastupidi, see võib soodustada vägivalda, dopingut, petmist ja võitmist iga hinna eest.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 6

Spordi neutraalsus

- Spordis, eriti laste ja noortega tehtavates tegevustes, peavad just treenerid võtma kõige suurema vastutuse eetiliste väärtuste edasikandmise ja tugevdamise eest:
 - sest just nemad on kõige tõenäolisemalt kontaktis kõigi teiste sidusrühmadega;
 - juhtpositsiooni tõttu, mille nad võtavad sporditegevusest stimuleeritud haridusprotsessis;
 - võimaliku eeskuju tõttu, mida nad saavad sportlastele pakkuda.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 7

Mõisted lihtsustatult

- **Eetika** = eetika viitab filosoofia spetsiifilisele harule, mis kriitiliselt selgitab, uurib ja sõnastab moraali ja eetikateooria põhimõisteid ja eeldusi. Seda terminit kasutatakse sageli ka inimkäitumise ja selles sisalduva õige või vale küsimuste teemadega seotult.
- **Moraalinormid** = põhireeglid; nt "ära valeta", "ära varasta".
- **Moraaliprintsiibid** = üldisem (seaduste ja moraalsete) kohustuste ja (normsüsteemist tulenevate ja sotsiaalset korda ülalhoidvate) isikule pealepandud kohustuslikkuste (vajalike tegevuste) süsteem.
- **Väärtus** = püsiv usk, mis juhib isiklikku käitumist ja kujundab isiklike eesmärgi.
- **Isiklik moraalne areng** = hõlmab oskust eristada õiget vales; võime kasvab koos küpsusega.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 8

VÄÄRTUSED	NORMID	EETIKA
Väärtused on sügavalt juurdunud vaated ja individuaalsed uskumused ning tõekspidamised, mis motiveerivad ja juhivad käitumist ning määravad meie järgitava elutee.	Normid viitavad grupi või ühiskonna standarditele või aktsepteeritava käitumise üldtunnustatud kriteeriumidele.	Objektiivne alus, mille põhjal tehakse otsuseid õige või vale, hea või halva, autentse või ebaautentse käitumise kohta.
Iga tegevust saab analüüsida, et a) tuvastada agendi väärtused ja b) võrrelda tegu normidega. Eetilisi teooriaid saab seejärel kasutada objektiivsete kriteeriumidena, mille alusel teha moraalset otsuseid.		

(Malloy jt 2003: 56-57)

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 9

Eetikateooriad
mõne sõnaga

- **KULDREEGEL** = tegutse teiste suhtes viisil nii nagu sa sooviksid, et teised toimiksid sinu suhtes
- **UTILITAARNE PRINTSIIP** = tegutse viisil, mis tooks kaasa suurima hüve suurimale hulgale
- **KANTi KATEGOORILINE IMPERATIIV**: tegutse sellisel viisil, et ettevõetud teod antud tingimustes võiks olla üldine seadus või käitumisreegel
- **VOORUSEETIKA** = tegutse viisil nagu toimiks vooruslik inimene
- **KUTSEETIKA** = teosta üksnes tegevusi, mida loetakse kohaseks erapooletute ametikaaslaste poolt
- **TV-test** = tegutse viisil, et tegusid võiks mugavalt kaitsta rahvusliku teleauditooriumi ees

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 10

professionaalne
professionaal
professionaalsus

Professionaalne = (elu)kutseline, teatava professioniga ehk elukutsega seotud või sellele omane / siinses kontekstis seega **spordis treeneri kutsealase tööga seotud või sellele omane**

Professionaal = elukutseliselt mingil alal tegutseja; oma ala meister /**asjatundlik treener**

Professionaalsus = elukutse valdamine, kutsealane heatasemelisus, meisterlikkus / **treeneri asjatundlikkus oma spordialal**

- Koehn'i (1994) kohaselt on mõiste "professionaalne" oma olemuselt normatiivne, kuna mis tahes püüd kirjeldada selle mõiste piire, on samal ajal selle kirjeldusega näidata määratletava isiku pädevusi ja volitusi.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 11

Professionaali kaks
levinud mudelit

- Koehn (1994) püüab põhjendada professionaalide moraalset autoriteeti kahele alternatiivsele mudelile vastandudes. Kaks mudelit on:
 - 1) **professionaal kui ekspert:** tegeleb ainult tehnikate või vahenditega ning ei ole seotud (moraalselt) õigete sihtidega, mille hulgas on ka kliendi hüve; selles kontseptsioonis ekspert järgib isiklikku tegevuskava ja eesmärki
 - 2) **professionaal kui tasu eest teenuse pakkuja:** on samamoodi (moraalselt) ebausaldusväärne, kuna seab kliendi tegevuskava ja eesmärgi esiplaanile hägustades kutseala õiged sihid; kliendi teenimisest haaratud professionaalist saab vaid veidi enam kui palgatud vahend.
- Selles kahes mudelis, mis ka spordis üsna levinud, puudub moraalne alus, mis looks kahepoolse **usaldusväärse suhte treeneri ja sportlase vahel.**

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 12

Usaldusväärse
suhte tingimused
(Koehn, 1994: 54-56)

1. Professionaal peab püüdlema kliendi hüve poole (kelle soovid ei pruugi iseenesest seda hüve sisaldada).
2. Professionaal peab ilmutama valmisolekut selle eesmärgi nimel tegutseda.
3. Selline tegutsemisvalmidus peab seega kestma nii kaua, kuni see on lahendile jõudmiseks vajalik.
4. Professionaal peab olema kompetentne (asjakohaste teadmiste ja oskuste poolest).
5. Professionaal peab suutma kliendilt nõuda (spetsiifiliselt kohaseid teadmisi ja toimimist).
6. Professionaalil peab olema vabadus klienti omal äranägemisel teenindada (mis nagu ka (1) ei pea olema kliendi soovidega kooskõlas).
7. Professionaalil peab olema kõrgelt sisendatud vastutustunne.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 13

- Kui rakendada eetikat üksikule (elu)kutsele (nt treener) või tegevusväljale (nt sport), on eetika kasulik väärtuste esiletoomisel, mis juhivad meie tegevusi sellel väljal.
- Need väärtused on mõnikord selgelt väljendatud vormilistes eetika koodeksites ja/või neid võib kohata praktilistes tegutsemisjuhistes.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 14

- Otsides vastuseid küsimustele “**Kuidas ma peaksin käituma?**” või “**Mida ma peaksin tegema?**” toetuvad treenerid üldjuhul oma kogemusele või parimal juhul vastavale ettevalmistusele, mida nad on kutset omandades saanud.
- Tavapäraistes situatsioonides ehk sellest ka piisab, kuid nendes olukordades, kus tegevus võib kaasa tuua kahju kellelegi, on vaja järgida lisaks oma intuitsioonile ka üldaktsepteeritud tõekspidamisi ja kokkuleppeid.
- Selline olukord võib eriti kergelt ette tulla võistlusspordis lapse ja täiskasvanu vahel. Kui täiskasvanutel ei ole abiks võtta “hea käitumise juhiseid”, siis otsustab ta ise, mida teha. Kahjuks lähtutakse sel juhul õige ja vale, hea ja halva käitumise üle otsustamisel sageli täiskasvanu vaatenurgast lähtudes ja/või enesest lähtuval huvil.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 15

Hea tava kokkulepped ja juhendid Eestis

▪ **Veebilink:**

<https://eadse.ee/spordieetika-ja-aus-mang/uleminekud-laste-ja-noorte-spor-dis/>

Seal leitavad:

- Üleminekutasud laste ja noorte spordis (Õiguskantsleri kiri 09.05.2017)
- Alaealiste huvide kaitse spordis ja üleminekute hea tava (2013)
- Juhend laste sporditegevuse korraldajatele (Haridus- ja Teadusministeerium)
- Juhend lastevanematele (Haridus- ja Teadusministeerium)

▪ Spordipersonali käitumisjuhend laste ja noorte väärkohtlemise ennetamiseks ning juhtumite lahendamiseks: <https://eadse.ee/vaarkohtlemine-ja-ahistamine/>

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 16

Juhendite funktsioon

- Sellised juhendid peaksid nende järgimisel aitama kaasa laste ja noorte positiivsete kogemuste hankimisele spordis, abistama laste ja noortega töötavaid inimesi teha eetilisi otsuseid ja pakkuma neile aluse heaks käitumiseks.
- Samuti annavad need **a)** võimaluse instrueerida algajat sporditöötajat kutsega kaasnevast vastutusest, **b)** toimida justkui meeldetuletajana kogunud töötajatele ja **c)** olla vahendiks, mis aitab võtta tarvitusele ettevaatusabinõud nende suhtes, kes usuvad, et eetilisus käitumises on suhteline, isikliku maitse küsimus või vaba valiku eelistus.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 17

Eetikakoodeksid

- Euroopa spordieetika koodeks:
<https://www.eok.ee/organisatsioon/spordiregulatsioonid/euroopa-spordieetika-koodeks#>
- Treenerite eetikakoodeks:
<https://eadse.ee/spordieetika-ja-ausmang/treenerite-eetikakoodeks/>
- The International Council for Coaching Excellence (ICCE):
<https://www.icce.ws/projects/ethics-in-coaching.html>

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 18

Treenerite eetikakoodeksite põhiprintsiibid

(<https://www.icce.ws>)

Printsiibid/väärtused	Fookus
Erialane ja kutsepädevus	treenerikoolitus
Usaldusväärsus	kinnipidamine konfidentsiaalsusreeglitest; usalduse sisendamine oma sportlastesse
Austus	sportlaste, otsuste, reeglite, lubaduste, kohustuste, privaatsuse austamine
Ausus	aus mäng; samad võimalused igale sportlasele; keelatud ainete ja meetodite mittekasutamine
Hoolivus	sportlaste ja loomade eest hoolitsemine; sportlaste füüsiline ja emotsionaalne heaolu seisund
Integriteet	jääda truuks oma väärtustele ja tegudele; olla eeskujuks
Vastutus	sportlase tervis ja areng; enda arendamine treenerina

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 19

Eetikakoodeksite funktsioon

- Eetikakoodeksid treeneritöö juhistena:
 - 1) need pakuvad *näilist* selgust ja lihtsust segases maailmas;
 - 2) need kehtestavad standardid ja kriteeriumid, et hinnata pakkumist ja ootusi suhetes, mis on ajaliselt järjepidevad;
 - 3) need pakuvad neutraalse raamistiku konfliktide või ebaselguste lahendamiseks organisatsioonis tegutsevatele isikutele;
 - 4) teatud tegevusi piirates võimaldavad need organisatsioonist välja arvata kõik need, kelle tegutsemine ei vasta koodeksile (McNamee, 1998: 151)

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 20

Treeneritöö keerukus

- Treenerite eetikakoodeksid on sageli loodud põhiprobleemide põhjal ja lisaks piirdub koodeksi jõustamine sageli kõige räigemate rikkumistega.
- Koodeksid on küll hädavajalikud, et täita turvavõrgu ülesannet tabamaks neid treenereid, kes on oma käitumises ja kutsetöös ebaprofessionaalsed. Mida need aga teha ei saa ja mida neilt ei tohiks oodata, on tagada treenerite eetilise käitumine *per se* (McNamee 1998:167).
- Treeneritöö keerukus piirab seega selliste koodeksite rakenduslikku väärtust ja kasulikkust. Kuna lähtuda ei saa pea võimatust ülesandest ette valmistada treenereid igaks eetiliseks olukorraks, mida nad kogevad (Hardman jt, 2010) tuleks eetikakoodeksite ja normatiivse eetika kõrval juurde tuua ka *väärtuste ja vooruste põhised lähenemised*.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 21

Väärtuste põhine treeneritöö

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 22

Eetilisus Oivalisus Jõustamine

- Väärtuste põhise lähenemise puhul on asetatud eetilisus, oivalisus (iseloom, mõtlemine) ja jõustamine treeneritöö keskpunkti.
- Mills (2019) on kirjeldanud teoreetilist raamistikku, mis aitab selgitada interaktiivset protsessi, mis mõjutab treener-sportlase moraalset arengut ja kuidas moraalset õhkkonda võib (koos)luua.
- Seejuures tuleb silmas pidada, et eetilisus ja ka oivalisus ei ole vaid tegudes väljenduv, vaid on osaliselt nende tulemus, s.t harjumus (*me oleme need, mida me korduvalt teeme*).
- Harjumused arenevad pidevalt läbi treeningute ja võistluste. Sportlaste arusaamu õige ja vale kontekstuaalsetest standarditest ning võimekust anda moraalset hinnanguid mõjutab nende osalemine spordis. Treeneritel on seega täita oluline roll spordis osalevate inimeste moraalses arengus.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 23

Treeneri roll: moraalsete õhustiku jõustamine

EETILISUS

Treeneri iseloomu oivalisus	Treeneri mõlemise oivalisus	Moraalse õhustiku jõustamine	Sportlase mõlemise oivalisus	Sportlase iseloomu oivalisus
-----------------------------	-----------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------

Interaktiivsed protsessid moraalseteks arenguks ja moraalsete õhustiku jõustamiseks (Mills 2019: 10)

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 24

Millised on treeneri väärtused?

- Esiteks kindlasti juba varem esile toodud: kompetentsus, usaldus(väärus), austus, ausus, hoolivus, integriteet, vastutus, kuhu võib lisada nt lojaalsus, empaatia, ...
- Sportlased ei ole treenerite tööriistad, vaid väärtuslikud eesmärgid iseenesest. Tähtis on kuidas inimesi koheldakse. Treener, kes kohtleb teist inimest väärilt, on hea inimene.
- Treeneri väärtustest rääkides on siiski oht, et treeneritööd või treeneri rolli võidakse hakata nägema ülejäänud elust eraldiseisva nähtusena. Kuid võib-olla ongi nii, et treeneri väärtused erinevad teiste inimeste väärtustest. Seega võib küsida, et kas on võimalik olla hea treener olemata hea inimene? Jaatav vastus sellele on problemaatiline ning see võib sillutada teed mõttele, et treenerile on lubatud inimeste ebaeetiline kohtlemine.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 25

Mis tähendab olla eetiline treener?

- Praktiliselt ehk kutsealaselt targad treenerid teevad häid otsuseid, mis peegeldavad nende voorusi ja soodustavad sportlaste hea iseloomu kasvu.
- Nii teavad targad treenerid, millist tegevust millisel hetkel teostada, kuidas sportlasi motiveerida ja kuidas tasakaalustada selliseid väärtusi nagu võistlusedu ja laiapõhjaline osalus. Seda mitte jäikade reeglite rakendamise, vaid hea otsustusvõime kaudu, mis on neil välja arendatud aastatepikkuse kogemuse põhjal. Voorusi eksponeerides on sellised treenerid suurepäraseks eeskujuks teistele ja aitavad oma sportlastel areneda vooruslikuks inimeseks.
- Parimad treeneriotsused, eriti eetilised, ei põhine aimdustel ega intuitsioonidel, vaid need on sügavalt juurdunud iseloomuomadused ehk seadumused, mis võimaldavad treeneril vooruslikult tegutseda.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 26

Treeneri eneseanalüüs

- On oluline, et kõigil treeneritel oleks harjumus läbi viia eneseanalüüsi protsess, mis käsitleb oma käitumise sobivust eetilise toimimise seisukohast.
- Küsige endalt:
 - Kas minu käitumine treenerina on eeskujulik eetiliste väärtuste propageerimisel nende seas, kellega kokku puutun?
 - Mil moel ma oma sportlasi mõjutan?
- Järgmised küsimused on mõeldud selleks, et aidata treeneritel mõista oma käitumise mõju sportlastele. Need tulenevad eetilistest põhimõtetest, mis peaksid olema treeneritöös olulised.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022

27

- Kas minu kommentaarid ja tegevused on teiste uskumuste ja kogemuste suhtes asjakohased?
- Kas ma püüan piisavalt mõista teiste ootusi ja seisukohti?
- Kas minu üldine hoiak näitab soovi domineerida? Või vastupidi, kas see näitab valmisolekut dialoogiks?
- Kas ma olen oma sportlaste suhtes liiga karm või liiga kõikelubav?
- Millise seose ma loon sallivuse ja distsipliini vahel?
- Kas sportlased kardavad mind?
- Kas sportlased austavad mind?
- Kas ma olen oma otsustes õiglane ja erapooletu?
- Kui hästi ma tunnen oma sportlasi kui üksikisikuid? Millised tõendid on mul selle teadmise aluseks?
- Kas ma loon positiivse õhkkonna oma juhendatavate spordioskuste arendamiseks?
- Milline on minu reaktsioon, kui sportlane eksib?
- Kas ma kaasan oma sportlasi erinevatesse otsustusprotsessidesse?
- Kui palju võimu mul on oma sportlaste üle ja kuidas ma seda kasutan?

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022

28

Kus viga näed laita,
seal tule ja aita!

- Eetiliselt sobimatu käitumise parandamiseks peaks treener kaaluma järelemõtlemiseks ja tegutsemiseks järgmisi samme:
 1. Tunnistada võimalust, et me kõik eksime.
 2. Teha ausalt ja avameelselt kindlaks, milliseid vigu on tehtud ja millised eelarvamused on sellest tulenevalt välja kujunenud.
 3. Määrata kindlaks konkreetsed tegevused, mis kajastavad tehtud vigu ja milliseid alternatiive saab kasutada.
 4. Paluda kolleegide tuge, et nad saaksid aidata leida tehtud vigadele lahendust, neid ennetada ja parandada.

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 29

Viidatud allikad

- Hardman, A., Jones, C. & Jones, R. 2010. Sports coaching, virtue ethics and emulation. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 15(4), 345-359.
- Koehn, D. 1994. *The Ground of Professional Ethics*. New York: Routledge.
- Malloy, D.C., Ross, S., and Zakus, D.H. 2003. *Sport Ethics (2nd Edition)*. Toronto: Thompson Educational Publishers.
- McNamee, M.J. 1998. Celebrating trust: Virtues and rules in the ethical conduct of sports coaches. In *Ethics and Sport*, ed. M. McNamee & J. Parry, 148-168. London: Routledge.
- Mills, J. P. (2019, October 29). *Values Based Coaching and the Coaches Role in Moral Development*. SportRxiv <https://doi.org/10.31236/osf.io/rbyqg>

Joe Noormets, TLÜ

7. mai 2022 30

Täna kuulamast!

joe.noormets@tlu.ee

Joe Noormets, TLÜ